

Piotr Gliński

Wojciech Kaczmarczyk

Informacja o realizacji działań na rzecz wsparcia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w latach 2016–2023

Nakreślenie portretu polskiego społeczeństwa obywatelskiego po 20 latach od upadku komunizmu na I Kongresie „Polska Wielki Projekt” w 2011 r. w Warszawie zaowocowało pogłębioną diagnozą sytuacji trzeciego sektora oraz próbą naszkicowania wizji pożądanych zmian i barier rozwojowych. Tekst na ten temat został opublikowany w kwartalniku „Trzeci Sektor”¹. Niedługo potem w Radzie Programowej Prawa i Sprawiedliwości, na czele której stanął Piotr Gliński, powstał zespół – w jego skład weszli Wojciech Kaczmarczyk i Piotr Krygiel – do przygotowania propozycji programowych wsparcia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Wypracowane przez niego propozycje reformy sektora instytucji obywatelskich przewidywały wprowadzenie zmian prawno-ustrojowych oraz programowych. Ich długofalowym celem miało się stać usprawnienie działalności i zwiększenie podmiotowości instytucji społeczeństwa obywatelskiego.

Organizacje pozarządowe – w szczególności stowarzyszenia i fundacje, ale także organizacje harcerskie, koła gospodyń wiejskich, ochotnicze straże pożarne, uniwersytety ludowe, międzynarodowe domy spotkań, spółdzielnie socjalne – są przejawem społecznej aktywności obywateli, którzy zrzeszając się w celu realizacji różnych zadań ze sfer pożytku publicznego, określonych w art. 4 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, korzystają z konstytucyjnego prawa do takiej wspólnej aktywności. Państwo w tym procesie ma niezwykle ważne zadanie – wspiera rozwój organizacji pozarządowych, bez nich bowiem nie może funkcjonować dojrzała demokracja. Zasada pomocniczości zapisana w Konstytucji RP obliguje wszystkie organy i instytucje państwowe do takiego właśnie działania.

Rząd Prawa i Sprawiedliwości w obu kadencjach Sejmu RP w latach 2015–2023 stał się pierwszym gabinetem, który uznał wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego za jeden z priorytetów swojej polityki. Dzięki prowadzonym działaniom w tym obszarze udało się wzmocnić pluralizm w trzecim sektorze poprzez wyrównanie szans pomiędzy wielkimi, doświadczonymi i bogatymi organizacjami, zakotwiczonymi głównie w metropoliach, a środowiskami dotąd pomijanymi, o wrażliwości bardziej nastawionej w stronę patriotyczno-konserwatywną, pochodzącymi z mniejszych ośrodków, mniej doświadczonymi w pozyskiwaniu grantów i posiadającymi ograniczone zasoby.

Na mocy ustawy powstał Komitet ds. Pożytku Publicznego jako centralny organ administracji rządowej właściwy w sprawach pożytku publicznego i wolontariatu oraz koordynowania współpracy administracji publicznej i organizacji obywatelskich. Powołano także Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (NIW-CRSO) – pierwszą w Polsce instytucję zarządzającą rządowymi programami wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Przewodniczący Komitetu jest na mocy Konstytucji RP ministrem – członkiem Rady Ministrów. Tym samym wzrosła znacząco ranga polityk publicznych dotyczących wspierania sektora obywatelskiego.

Ogółem w latach 2018–2023 w ramach rządowych programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego otrzymało dofinansowanie swoich działań 6 496 projektów NGO na kwotę 1,2 mld zł².

¹ Cf P. Gliński, *Idealna wizja polskiego sektora obywatelskiego. Jak mogłoby być i dlaczego tak nie jest?*, [w:] „Kwartalnik Trzeci Sektor” 2012, nr 26.

² Stan na 07 listopada 2023 r.

W latach 2018–2023 rząd ustanowił 9 programów rządowych adresowanych do NGO-sów, w wyniku czego do organizacji pozarządowych w Polsce trafia co roku ok. 250 mln zł., tj. ponad 4-krotnie więcej niż w 2017 r.

W 2017 r. powstał wyodrębniony fundusz celowy – Fundusz Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. Z 4% wpływów z dopłat do ceny losu w grach liczbowych rocznie wpływa do niego ok. 50 mln zł.

Dzięki elastycznemu systemowi dotacyjnemu dostosowanemu do potrzeb organizacji ponad połowa wsparcia kierowanego do trzeciego sektora (56%) trafia do organizacji z rocznym budżetem nieprzekraczającym 100 000 zł. Ok. połowa wszystkich beneficjentów programów zarządzanych przez NIW (48%) to organizacje mające siedziby w mniejszych miejscowościach, tj. do 50 000 mieszkańców.

System wsparcia dla NGO w okresie pandemii COVID-19 – w tym zrównanie NGO-sów z przedsiębiorcami – uratował wiele miejsc pracy, a organizacjom pozarządowym umożliwiło realizację ich misji oraz powierzonych im zadań publicznych.

Zmiany instytucjonalne

W styczniu 2016 r. utworzony został urząd Pełnomocnika Rządu ds. Społeczeństwa Obywatelskiego w randze sekretarza stanu w Kancelarii Premiera, a następnie jesienią 2016 r. – Departament Społeczeństwa Obywatelskiego w KPRM. Sprawy wsparcia państwa dla trzeciego sektora znalazły się tak blisko centralnego ośrodka władzy wykonawczej, jak to tylko było możliwe. Pełnomocnik zręby reformy instytucjonalnej systemu wsparcia kierowanego do sektora obywatelskiego oraz – we współpracy z ekspertami z trzeciego sektora – projekty pierwszych rządowych programów wsparcia instytucjonalnego dla organizacji pozarządowych.

W 2017 r. powołany został Komitet ds. Pożytku Publicznego jako organ administracji rządowej właściwy w sprawach pożytku publicznego i wolontariatu, w tym programowania, koordynowania i organizowania współpracy organów administracji publicznej i podmiotów działających w sferze pożytku publicznego. Przewodniczący Komitetu wchodzi w skład Rady Ministrów. Komitet tworzą: Przewodniczący Komitetu, wiceprzewodniczący – sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (powoływany i odwoływany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Przewodniczącego Komitetu) oraz członkowie w osobach ministrów uczestniczących w pracach Komitetu bezpośrednio lub reprezentowanych przez sekretarza stanu, a także Dyrektor Narodowego Instytutu Wolności. Do zadań Komitetu należy m.in.:

- 1) koordynowanie i monitorowanie współpracy organów administracji rządowej z sektorem organizacji pozarządowych oraz innych zorganizowanych form społeczeństwa obywatelskiego;
- 2) przygotowywanie i konsultowanie z podmiotami trzeciego sektora programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz monitorowanie ich wdrażania;
- 3) opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

W 2017 r. na mocy ustawy utworzony został Narodowy Instytut Wolności jako agencja wykonawcza, której głównym celem działania jest realizacja programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego ustanowionych przez Radę Ministrów.

Narodowy Instytut Wolności jest instytucją właściwą w sprawach wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, a także działalności pożytku publicznego i wolontariatu. Do jego zadań należy realizacja działań na rzecz wspierania rozwoju wspólnoty obywatelskiej i społeczeństwa obywatelskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności przez zwiększanie instytucjonalnej sprawności organizacji pozarządowych oraz innych zorganizowanych form społeczeństwa obywatelskiego, ich niezależności oraz profesjonalizmu, przy jednoczesnym zachowaniu ich obywatelskiego charakteru.

W 2017 r. w ramach ustawy o grach hazardowych utworzony został Funduszu Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. Przychodem Funduszu są 4% wpływów z dopłat do ceny losu w grach liczbowych oraz loteriach pieniężnych. Środki z Funduszu zasilają przychody Narodowego Instytutu Wolności w celu częściowego dofinansowania dwóch programów rządowych: Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich i Korpusu Solidarności. Rocznie do Funduszu wpływa obecnie ok. 50 mln zł.

Nowelizacja ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na wniosek Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego przyczyniła się do powstania w 2019 r. Rady Dialogu z Młodym Pokoleniem, stanowiącą drugą po Radzie Działalności Pożytku Publicznego instytucję dialogu obywatelskiego na szczeblu ogólnokrajowym. Jej głównym zadaniem jest wyrażanie opinii w sprawach dotyczących polityki państwa dotyczących młodego pokolenia.

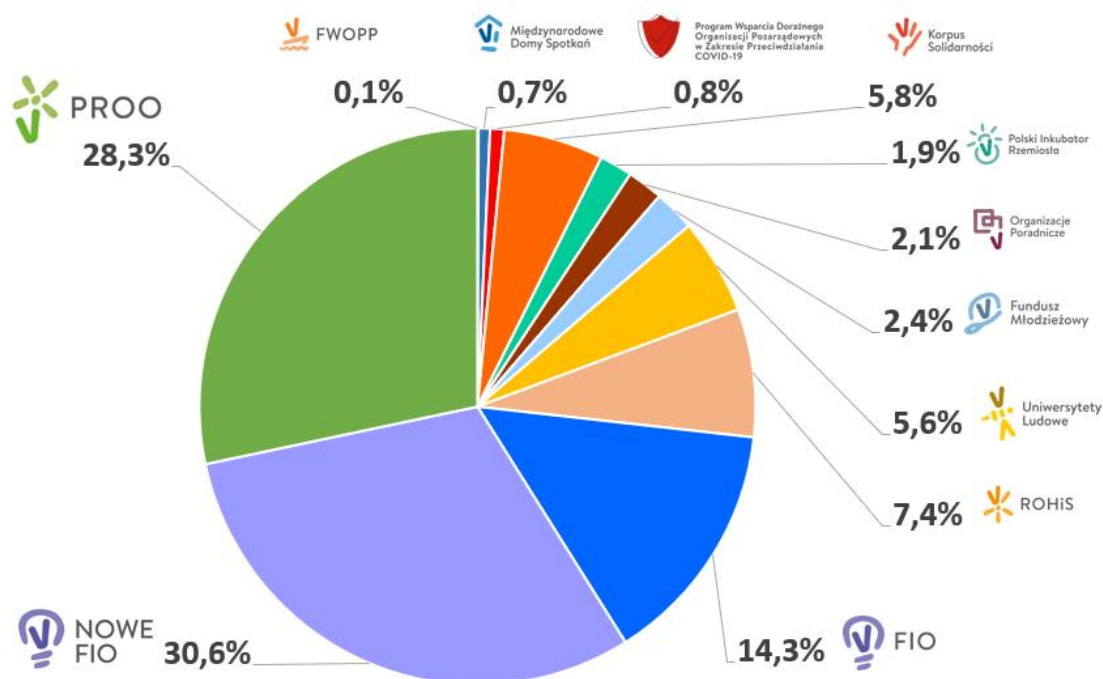
Programy wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego

W latach 2018–2023 Rada Ministrów na wniosek Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego ustanowiła dziewięć rządowych programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, które są zarządzane przez Narodowy Instytut Wolności.

Rysunek 1. Programy dotacyjne zarządzane przez NIW-CRSO

W latach 2018–2023 Narodowy Instytut Wolności w ramach programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego udzielił 6 496 dotacji na kwotę 1 204 926 063,32 zł (stan na 7 listopada 2023 r.).

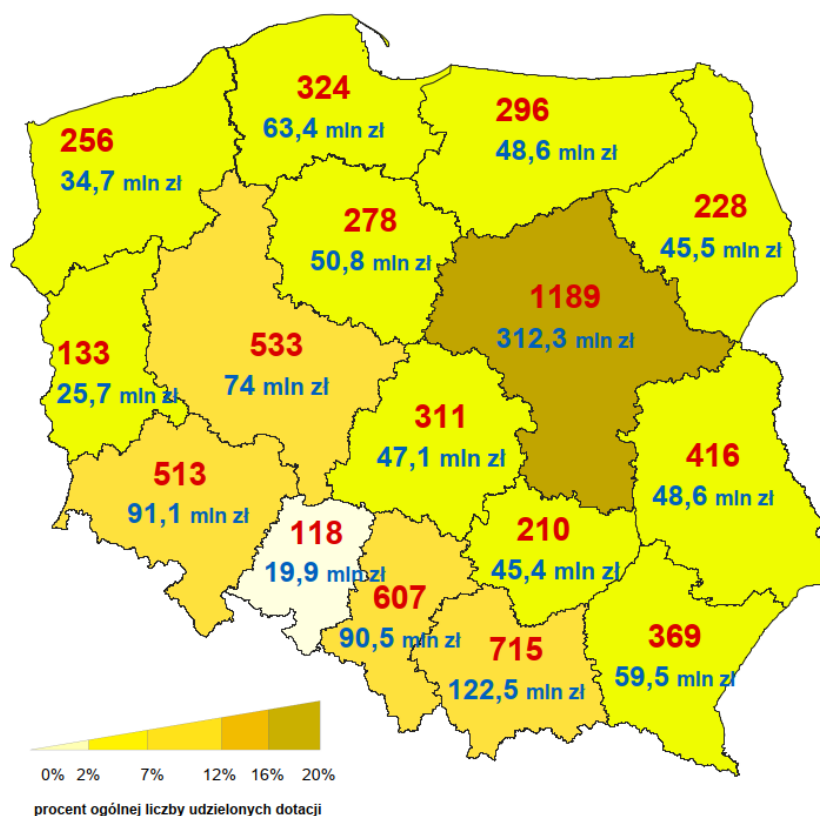

Rysunek 2. Struktura wsparcia finansowego udzielonego przez NIW-CRSO w latach 2018–2023 według udziału środków z poszczególnych programów

Najważniejszym wyróżnikiem i uzupełnieniem dotychczasowego systemu wsparcia trzeciego sektora, ustalonego w 2003 r. ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, jest umożliwienie dofinansowania realizacji misji i działań statutowych oraz rozwoju instytucjonalnego organizacji pozarządowych. Drugi ważny element stanowi kierowanie wsparcia bezpośrednio do tych branż sektora obywatelskiego, które zostały zdiagnozowane jako szczególne wrażliwe w obszarze polityki społecznej.

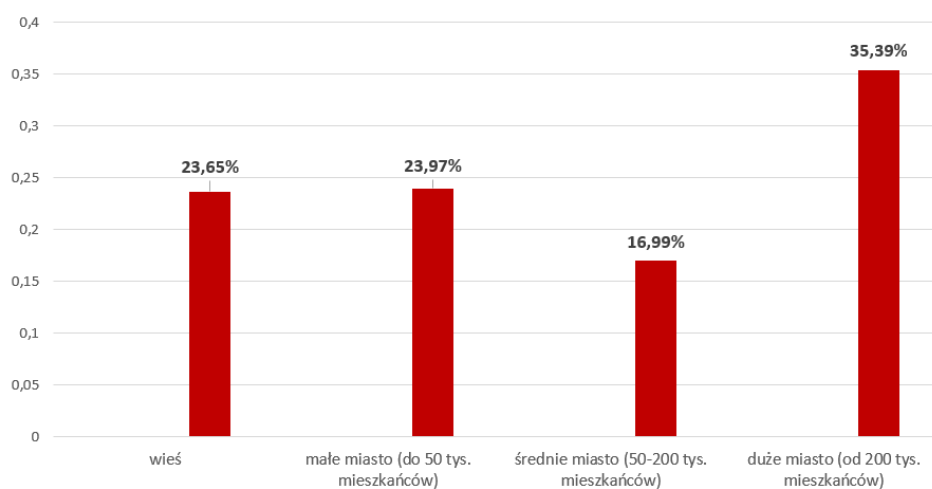
Stworzenie nowego systemu wsparcia dla NGO-sów oznacza przede wszystkim wzmocnienie rozwoju instytucjonalnego organizacji pozarządowych, w tym rozwój ich kadr i pomnożenie zasobów materialnych, jak również dofinansowanie działalności statutowej pożytku publicznego. To istotna zmiana w stosunku do dotychczasowego paradygmatu włączania organizacji w system realizacji zadań publicznych określonych przez podmioty publiczne – administrację rządową i samorządową. Nowy system wsparcia oznacza także duże uproszczenia dla organizacji:

- 1) organizacja nie musi posiadać wkładu własnego, by otrzymać dotację;
- 2) elastyczny system dotacyjny dopasowany jest do potrzeb organizacji;
- 3) promowany jest rozwój mniejszych organizacji z rocznym budżetem do 100 000 zł i z małych miejscowości do 50 000 mieszkańców;
- 4) środki z rządowych programów przeznaczone są w dużej części na rozwój instytucjonalny NGO-sów;
- 5) aneksowanie umów w trakcie realizacji zadania publicznego umożliwia dopasowanie realizacji projektów do aktualnych potrzeb;
- 6) profesjonalizacja i rozwój NGO-sów, m.in. poprzez organizację szkoleń, wykładów, warsztatów.

Rysunek 3. Mapa rozkładu liczby i kwot dotacji udzielonych przez NIW-CRSO w latach 2018–2023 według województw

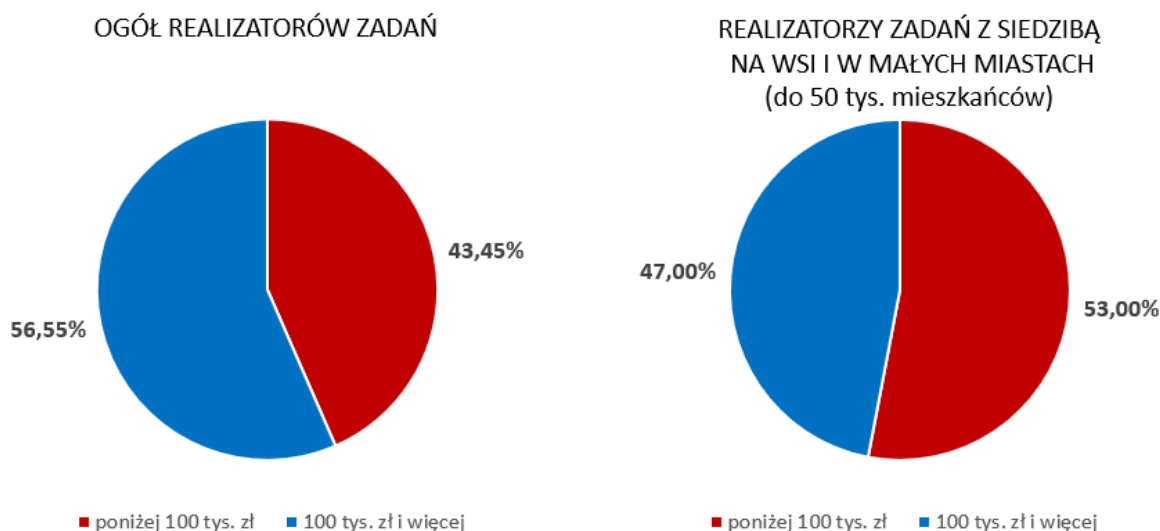
Priorytetami dla Narodowego Instytutu Wolności są zwiększenie dostępności środków publicznych w regionach i decentralizacja wsparcia dla NGO-sów. Dzięki aktywnej działalności w tym zakresie, w tym również poprzez intensywny cykl działań informacyjnych i edukacyjnych w formule Akademii NIW, wsparcie trafiło już do wszystkich powiatów w kraju. Do województwa mazowieckiego, będącego największym beneficjentem środków publicznych, wpłynęło ponad 18% środków. Tylko w województwie opolskim wielkość alokacji wspartych projektów jest mniejsza niż 2%.

Rysunek 4. Odsetek beneficjentów mających siedzibę w miejscowości danego typu

Warto podkreślić, że ok. połowa wszystkich beneficjentów programów zarządzanych przez NIW (48%) to organizacje małe i pochodzące z mniejszych miejscowości, tj. do 50 000

mieszkańców. W przypadku najbardziej egalitarnego programu FIO/NOWEFIO udział organizacji pochodzących z miejscowości do 50 000 mieszkańców przekracza 58%. Prawie jedna czwarta ogółu środków adresowanych jest do środowisk wiejskich, z których najrzadziej się rekrutują beneficjenci programów rządowych.

Rysunek 5. Budżet roczny beneficjentów programów zarządzanych przez NIW-CRSO

Dzięki elastycznemu systemowi dotacyjnemu stworzonemu przez NIW ponad połowa wsparcia kierowanego do trzeciego sektora (56%) trafia do organizacji małych z rocznym budżetem nieprzekraczającym 100 000 zł. Według danych GUS takich organizacji w Polsce istnieje najwięcej, stąd tak ważne jest intencjonalne zwrócenie uwagi na ich wspólnoto-twórczą działalność obywatelską, prowadzoną najczęściej w małych społecznościach lokalnych.

Ważnym elementem systemu wsparcia jest upowszechnienie regrantingu, w ramach którego za pośrednictwem operatorów regionalnych środki publiczne trafiają do organizacji małych i grup nieformalnych oraz organizacji nieposiadających osobowości prawnej. Obecnie mechanizm regrantingu funkcjonuje w ramach trzech programów: NOWEFIO, Funduszu Młodzieżowego i Programu Wsparcia Organizacji Poradnictwa.

Rok 2018

1. „Rządowy Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030 PROO”³

Celem PROO jest wsparcie rozwoju instytucjonalnego silnego, sprawnego sektora obywatelskiego, który – zachowując różnorodność i niezależność – będzie realnym, równoprawnym partnerem w życiu publicznym i społecznym dla znacznie silniejszych instytucji władzy politycznej, ekonomicznej, medialnej czy samorządowej. Wsparcie w ramach tego programu adresowane jest do wszystkich organizacji i przeznaczone na dofinansowanie ich rozwoju instytucjonalnego. Dedykowanym wsparciem objęto lokalne media obywatelskie oraz think tanki. W nagłych przypadkach organizacje mogą się ubiegać (w uproszczonej procedurze) o wsparcie doraźne w wysokości do 10 000 zł.

W latach 2018–23 przyznano NGO-som łącznie 2 406 dotacji w kwocie 341,1 mln zł.

³ Przyjęty Uchwałą Nr 104/2018 Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 2018 r.

2. „Korpus Solidarności – Rządowy Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018–2030”⁴

Celem tego programu jest wsparcie rozwoju systematycznego oraz długoterminowego angażowania się obywateli w wolontariat. Program został oparty na czterech zbieżnych ze sobą obszarach działań wspierających rozwój wolontariatu długoterminowego w Polsce: wspieraniu wolontariuszy, koordynatorów, organizatorów oraz otoczeniu wolontariatu.

Wolontariusze Korpusu Solidarności do końca 2022 r. wykonali 71 700 godzin świadczeń wolontariackich. Liczba przepracowanych godzin stanowi równowartość 2,2 mln zł. Z Systemu Obsługi Wolontariatu (SOW) korzysta obecnie 6 654 wolontariuszy, którzy złożyli 11540 ofert pomocy, oraz 1 522 organizacji, które przygotowały 2 383 ofert pracy dla wolontariuszy. Platforma odgrywa bardzo ważną rolę w kojarzeniu wolontariuszy i organizacji zainteresowanych współpracą, a także jest narzędziem umożliwiającym budowanie programu benefitowego „Karta Wolontariusza”, ewidencjonowanie godzin wolontariatu, przyznawanie ulg i weryfikację aktywności uczestników Programu.

W 2023 r. uruchomiono nową ścieżkę wsparcia, mającego na celu wzmocnienie profesjonalizacji zarządzaniem wolontariatem w NGO-sach. Ścieżka jest realizowana w ramach otwartego konkursu ofert, w którym beneficjenci uzyskują wsparcie finansowe i pozafinansowe na usprawnienie współpracy z wolontariuszami. Wsparcie każdej organizacji w zakresie zarządzania wolontariatem potrwa do 36 miesięcy i obejmie 700 NGO-sów. Na wsparcie składa się:

1. dofinansowanie kosztów wynagrodzenia koordynatora wolontariatu;
2. pakiet finansowego wsparcia rozwoju wolontariatu w organizacji, obejmujący m.in. tutoring dla koordynatora wolontariatu, minigranty dla wolontariuszy, zaspokojenie potrzeb w zakresie wolontariatu, wizyty studyjne;
3. pakiet pozafinansowego wsparcia rozwoju wolontariatu, w którego skład wchodzi: certyfikacja „Miejsca Przyjaznego Wolontariuszom”, udział w Szkole Dobrego Wolontariatu, mentoring w zakresie przygotowania planów rozwoju wolontariatu.

3. „Rządowy Programu Wsparcia Rozwoju Organizacji Harcerskich i Skautowych ROHiS na lata 2018–2030”⁵

ROHiS jest pierwszym programem, w ramach którego wsparciem została objęta określona branża trzeciego sektora. Ma na celu wzmocnienie umiejętności, kompetencji i kwalifikacji instruktorów i wychowawców dzieci i młodzieży zaangażowanych w działalność harcerską oraz poprawę zasobów organizacji harcerskich i skautowych, które pracują według harcerskiej metody wychowawczej i zostały objęte Protektoratem Prezydenta RP, a także organizacje, których praca tą metodą została potwierdzona przez inną organizację harcerską już objętą protektoratem. W latach 2018–23 przyznano organizacjom harcerskim łącznie 21 dotacji w kwocie 89,5 mln zł.

Rok 2020

4. „Rządowy Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030”⁶

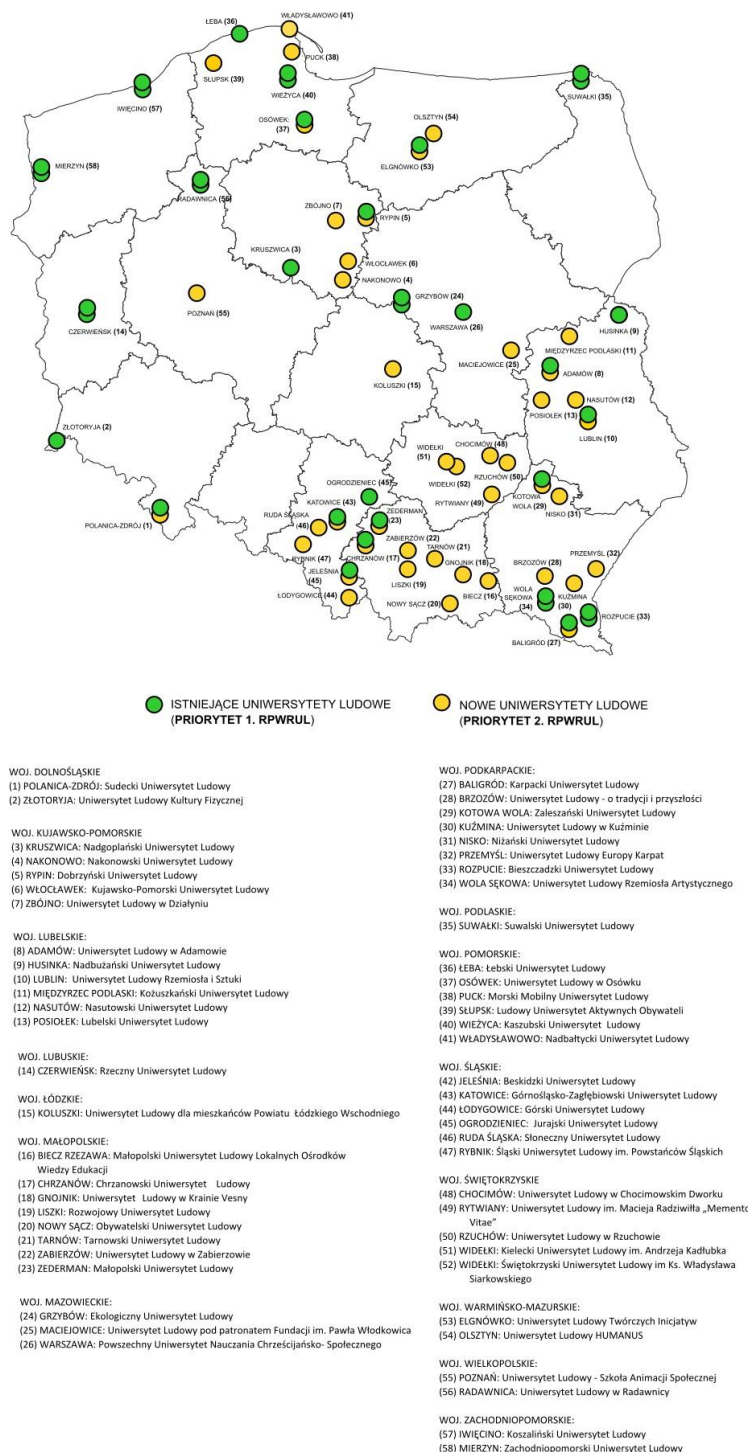
Celem Programu jest rozwój pozaformalnej edukacji dorosłych w formie grundtvigiańskich uniwersytetów ludowych, umożliwiających rozwój osobisty, zawodowy i zwiększenie aktywności obywatelskiej słuchaczy. Rozwoju tego dokonuje się poprzez

⁴ Przyjęty Uchwałą Nr 137/2018 Rady Ministrów z dnia 2 października 2018 r.

⁵ Przyjęty Uchwałą Nr 138/2018 Rady Ministrów z dnia 2 października 2018 r.

⁶ Przyjęty Uchwałą Nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 r.

wzmocnienie potencjału instytucjonalnego placówek, podnoszenie jakości ich działalności programowej, zwiększanie zasięgu i dostępności ich oferty edukacyjnej oraz wsparcie działań zmierzających do zapewnienia uniwersytetom ludowym trwałej podmiotowości w polskim systemie edukacji. W latach 2020–23 przyznano uniwersytetom ludowym łącznie 119 dotacje w kwocie 67,3 mln zł. Dzięki dotacjom z NIW-u w latach 2020–2023 powstały lub zostały reaktywowane 42 placówki edukacji grundtvigiańskiej.

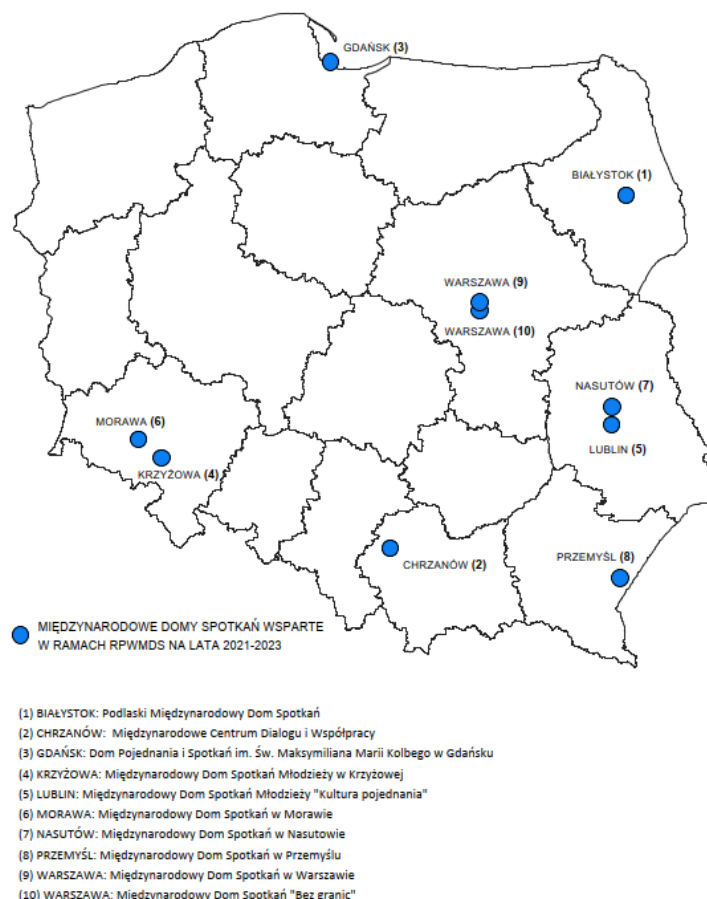

Rysunek 6. Mapa rozmieszczenia dotacji udzielonych w ramach Rządowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych

ROK 2021

5. „Rządowy Program Wspierania Rozwoju Międzynarodowych Domów Spotkań na lata 2021–2030”⁷

Celem RPWMDS jest rozwój kontaktów między społecznościami w UE i poza nią, promowanie solidarności i zrozumienia międzykulturowego, upowszechnianie dziedzictwa narodowego Polaków oraz historii Polski w formule międzynarodowych domów spotkań. W latach 2021–23 międzynarodowym domom spotkań przyznano łącznie 10 dotacji w kwocie 8,1 mln zł.

Rysunek 7. Mapa rozmieszczenia Międzynarodowych Domów Spotkań wspartych środkami RPWMDS

6. „Rządowy Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030”⁸

Program jest kontynuacją wsparcia rządowego kierowanego do trzeciego sektora od 2006 r. Narodowy Instytut Wolności w 2018 r. stał się instytucją zarządzającą i wdrażającą Program poprzez dokonanie zmian mających na celu zwiększenie dostępności Programu dla szerokiego grona organizacji pozarządowych, m.in. rezygnację z wymogu wniesienia przez organizację wkładu własnego, premiowanie dodatkowymi punktami w ramach oceny strategicznej organizacji z miejscowości poniżej 50 000 mieszkańców, organizacji z mniejszym budżetem (poniżej 100 000 zł przychodu rocznego), wprowadzenie możliwości przeznaczenia części dotacji (maks. 20%) na rozwój własny organizacji.

⁷ Przyjęty Uchwałą Nr 163/2020 Rady Ministrów z 13 listopada 2020 r.

⁸ Przyjęty Uchwałą Nr 194/2020 Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 2020 r.

Celem Programu jest zwiększenie zaangażowania obywateli oraz organizacji pozarządowych w życie publiczne. W jego ramach dofinansowane są m.in. mikroinicjatywy małych organizacji i grup nieformalnych, działania realizowane na rzecz rozwoju partycypacji obywatelskiej oraz rozwój federacji, organizacji parasolowych i porozumień organizacji.

W latach 2018–23 przyznano NGO-som łącznie 2 511 dotacji w kwocie 541,3 mln zł.

7. „Polski Inkubator Rzemiosła na lata 2021–2030”⁹

W ramach Programu wsparcie finansowe udzielane jest na rozwój potencjału infrastrukturalnego i organizacyjnego samorządu gospodarczego rzemiosła, rozwój ich kapitału ludzkiego i społecznego oraz potencjału instytucjonalnego, wzmocnienie współpracy organizacji rzemieślniczych z podmiotami z sektorów publicznego, przedsiębiorstw i pozarządowego.

W latach 2021–23 przyznano organizacjom rzemieślniczym łącznie 494 dotacji w kwocie 23 mln zł.

ROK 2022

8. „Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033”¹⁰

Program służyć ma rozwojowi różnych form aktywności młodzieży w wielu formach organizacyjnych. W jego ramach wsparcie uzyskują rady młodzieżowe przy jednostkach samorządu terytorialnego oraz samorządy uczniowskie i studenckie. Przedmiotem wsparcia jest także udział organizacji młodzieżowych w dialogu obywatelskim i procesach konsultacji. Wsparciem objęte są projekty, które powinny przyczynić się do budowy i wzmocnienia potencjału organizacji młodzieżowych przez poprawę ich zarządzania.

W latach 2022–23 organizacjom młodzieżowym przyznano łącznie 140 dotacji w kwocie 28,8 mln zł.

9. „Rządowy Program Wspierania Rozwoju Organizacji Poradniczych na lata 2022–2033”¹¹

Wsparcie udzielone organizacjom obywatelskim, funkcjonującym w obszarze poradnictwa, oraz poprawa stabilności ich funkcjonowania powinny się przyczynić do zwiększenia efektywności i skuteczności systemu poradnictwa. Dofinansowanie w ramach tego programu może zostać przeznaczone m.in. na rozwój potencjału organizacyjnego i infrastrukturalnego organizacji poradniczych, w tym adaptację i remonty pomieszczeń czy zakup wyposażenia. Wsparcie może także posłużyć pokryciu kosztów funkcjonowania usług poradniczych. Ponadto dofinansowanie może także wesprzeć innowacyjne w treści i formie usługi poradnicze, działania edukacyjno-informacyjne upowszechniające znajomość przepisów prawa oraz wiedzę o dostępności do istniejącej sieci instytucji i organizacji świadczących usługi poradnictwa.

Wsparciem objęte są organizacje pozarządowe świadczące różne formy poradnictwa, m.in. obywatelskiego, prawnego, psychologicznego, rodzinnego, konsumenckiego, prozdrowotnego, pedagogicznego, zawodowego.

W latach 2022–2023 organizacjom poradniczym przyznano łącznie 86 dotacji w kwocie 25,1 mln zł.

Fundusz wsparcia dla organizacji pożytku publicznego

Fundusz jest państwowym funduszem celowym, mającym wzmocnić organizacje pożytku publicznego poprzez wyrównywanie ich szans. Jego dysponentem jest Dyrektor NIW-CRSO. Zgromadzone w Funduszu środki pozwoliły uruchomić w 2022 r. otwarty konkurs ofert, którego

⁹ Przyjęty Uchwałą Nr 73/2021 Rady Ministrów z dnia 19 listopada 2021 r.

¹⁰ Przyjęty Uchwałą Nr 159/2022 Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2022 r.

¹¹ Przyjęty Uchwałą Nr 160/2022 Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2022 r.

przedmiotem było przyznanie w 2022 r. dotacji na realizację zadania dotyczącego wzmocnienia:

1. kompetencji osób, w tym pracowników i wolontariuszy, działających w organizacjach pożytku publicznego, poprzez m.in. udział w szkoleniach, kursach, studiach, seminariach, konferencjach, wizytach studyjnych oraz uzyskanie uprawnień i certyfikatów;
2. infrastruktury organizacji pożytku publicznego poprzez m.in. stworzenie lub modyfikację strony internetowej organizacji, zakup sprzętu niezbędnego do prowadzenia działalności pożytku publicznego, dostosowanie (np. remont, adaptacja) pomieszczeń do prowadzenia działalności pożytku publicznego.

W ramach Funduszu w 2022 r. NIW udzielił organizacjom pożytku publicznego 78 dotacji na łączną kwotę 698 500 tys. zł.

Wsparcie NGO-sów w okresie pandemii COVID-19

W trudnym dla całego społeczeństwa roku 2020 Rada Ministrów na wniosek Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego przyjęła Program Wsparcia Doraźnego Organizacji Pozarządowych w zakresie przeciwdziałania skutkom COVID-19. Jego celem było wsparcie organizacji społeczeństwa obywatelskiego zagrożonych w wyniku wystąpienia nieprzewidywanych sytuacji i zdarzeń związanych z bieżącą sytuacją epidemiczną oraz wsparcie ich działań dotyczących przeciwdziałania COVID-19. W ramach Programu przewidziano udzielenie wsparcia organizacjom pozarządowym w ramach dwóch priorytetów. Pierwszy dotyczył wsparcia dla organizacji podejmujących działania w uzupełnieniu zadań administracji publicznej w celu przeciwdziałania COVID-19 w społecznościach lokalnych. Drugi – działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania organizacji zagrożonych na skutek COVID-19 oraz planujących działania celem podtrzymania funkcjonowania organizacji lub działania w zastępstwie lub w uzupełnieniu zadań, które w całości lub części musiały zostać odwołane na skutek COVID-19.

W ramach Programu udzielono 404 dotacje na kwotę 9,8 mln zł.

Na wniosek Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego organizacje pozarządowe zostały także włączone do systemu „tarczy”, którego głównym beneficjentem byli przedsiębiorcy. System dla NGO obejmował m.in.:

1. dofinansowanie części wynagrodzenia (wraz ze składkami od pracodawcy) pracowników oraz osób zatrudnionych na podstawie umowy cywilnej, w tym także objętych przestojem ekonomicznym albo obniżonym wymiarem czasu pracy;
2. zwolnienie z podatku od nieruchomości gruntów, budynków i budowli związanych z prowadzeniem działalności w sytuacji pogorszenia płynności finansowej;
3. wstrzymanie pobierania wynagrodzeń dla organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, a także opłat abonamentowych;
4. wydłużenie o trzy miesiące wypełniania obowiązków sprawozdawczych, w tym sporządzenia i zatwierdzenia sprawozdania finansowego;
5. wydłużenie terminu na złożenie sprawozdania z wykonania dowolnego zadania publicznego oraz rozliczenia dotacji, a także uznanie za uzasadnione wydatków poniesionych na sfinansowanie działań realizowanych w ramach zadania publicznego, które musiały zostać odwołane;
6. zlecenie zadań w celu przeciwdziałania COVID-19, z pominięciem otwartego konkursu ofert;
7. zmiany terminu, sposobu i zakresu wykonania umowy o realizacji dowolnego zadania publicznego.

Narodowy Instytut Wolności w ramach realizowanych rządowych programów wsparcia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego umożliwił elastyczne, dopasowane do sytuacji pandemicznej aneksowanie umów dotacyjnych, aby organizacje mogły zrealizować część

działań w formule zdalnej, inne wykonać w momencie, w którym ograniczenia pandemiczne umożliwiały realizację przedsięwzięć z udziałem większych grup uczestników.

Pomoc uchodźcom wojennym

W 2022 r. natychmiast po agresji Rosji na Ukrainę na wniosek Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego Prezes Rady Ministrów uruchomił dwie transze dotacji ze środków rezerwy ogólnej budżetu państwa na wsparcie dla organizacji udzielających pomoc uchodźcom. Udzielono ogółem 130 dotacji na kwotę 20 mln zł organizacjom tworzącym system wsparcia dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym dzieci i młodzieży, seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami. Dzięki dotacjom przeprowadzono szkolenia, m.in. psychologiczne, prawne, zawodowe i językowe, a także zakupiono sprzęt niezbędny do niesienia pomocy.

Ponadto w ramach wsparcia doraźnego udzielanego przez NIW w ramach PROO przekazano w 2022 r. ponad 200 dotacji do 10 000 zł. – każda dla organizacji świadczących pomoc obywatelom Ukrainy przybywającym do Polski i dotkniętym skutkami działań wojennych.

W celu poprawy koordynacji działań pomocowych Przewodniczący Komitetu ds. Pożytku Publicznego zorganizował w okresie od 25 lutego do 5 lipca 2022 r. 11 spotkań z udziałem licznych przedstawicieli organizacji pozarządowych, prezydium Komitetu ds. Pożytku Publicznego, NIW-CRSO, przedstawicieli Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji i Nauki, Urzędu ds. Cudzoziemców, wojewodów oraz Zarządu PKP S.A. Utworzono również specjalny newsletter Komitetu ds. Pożytku Publicznego, przesyłany do organizacji pozarządowych i informujący o zapotrzebowaniu na pomoc w konkretnych punktach na terenie kraju. Dzięki temu informacje te docierały codziennie do ponad 6 000 organizacji pozarządowych oraz ich przedstawicieli. Została stworzona także strona internetowa pomagamukrainie.gov.pl, na której zarejestrowało się kilka tysięcy organizacji pozarządowych oferujących pomoc dla uchodźców w każdej możliwej formie, jak np. zapewnienie noclegów, żywności, środków czystości i innej niezbędnej pomocy materialnej. Ponad 6 000 podmiotów (organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw i samorządów) zgłosiło chęć pomocy uchodźcom za pośrednictwem strony.

„First to help”

W czerwcu 2023 r. ruszył konkurs „First to help” na świadectwa zaangażowania w pomoc Ukrainie i Ukraińcom. Jego celem jest docenienie oraz uhonorowanie wysiłku, jaki osoby zaangażowane w pomoc uchodźcom włożyły w niesienie wsparcia obywatelom Ukrainy, poszkodowanym przez działania wojenne spowodowane agresją Rosji na ich kraj w lutym 2022 r. W zadania konkursu wpisuje się także promocja tego typu postaw w skali ogólnospołecznej i wspieranie wzrostu kapitału społecznego w Polsce w oparciu o formy aktywności wolontariackiej oraz inne, ukierunkowane na pomoc uchodźcom z Ukrainy.

W konkursie mogły wziąć udział wszystkie osoby zaangażowane w pomoc uchodźcom: wolontariusze, pracownicy służby zdrowia, służb mundurowych (strażacy, policjanci, wojsko), pracownicy administracji rządowej i samorządowej, pracownicy sektora prywatnego. Do nadsyłania prac zachęcano też dziennikarzy, autorów blogów, fotografów oraz filmowców, którzy profesjonalnie lub amatorsko zajęli się tematyką działań pomocowych w czasie ukraińskiego kryzysu uchodźczego.

Efektem konkursu będzie zmaterializowanie, utrwalenie i uwidocznienie na specjalnej platformie internetowej świadectw zaangażowania polskiego społeczeństwa. Przedsięwzięcie **ma** ukazać skalę pomocy, różnorodność form pomagania oraz wielość sposobów zorganizowania działań pomocowych w Polsce. Pośrednim rezultatem konkursu będzie promowanie postawy solidarności z narodem ukraińskim i upowszechnienie wiedzy o

zaangażowaniu Polaków w pomoc, a także promocja zaangażowania społecznego w wolontariat.

Rada Działalności Pożytku Publicznego

Rada jest organem opiniodawczo-doradczym Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego¹², utworzonym na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Rada działa od 2004 r. Do jej zadań należy m.in.: wyrażanie opinii w sprawach dotyczących stosowania ustawy, wyrażanie opinii o projektach aktów prawnych i programach rządowych, związanych z funkcjonowaniem organizacji pozarządowych oraz działalnością pożytku publicznego, oraz wolontariatu, udzielanie pomocy i wyrażanie opinii w przypadku sporów między organami administracji publicznej a organizacjami pozarządowymi.

Od 2016 r. systematycznie rośnie reprezentacja strony pozarządowej w Radzie. Licząca w 2015 roku 11 osób obecność przedstawicieli NGO-sów została poszerzona do 22 przedstawicieli organizacji obywatelskich w 2016 roku i 25 w kadencji Rady w latach 2018–2021. Od 2021 r. w Radzie działa 27 przedstawicieli NGO-sów. Formuła pracy Rady została poszerzona. Opiniuje ona projekty legislacji przedłożone jej przez Przewodniczącego, innych ministrów, ale przygotowuje opinie także z własnej inicjatywy. Poszerzony został zakres merytorycznej pracy zespołów problemowych Rady, np. Zespół ds. społecznych zwiększył zakres o sprawy rodziny i dziedzictwa narodowego. Powstały nowe zespoły ds. partycypacji osób starszych oraz mateczników patriotyzmu i kultury ludowej.

Szczególne aktywność Rady VI kadencji (2018–2021) zaowocowała podjęciem 209 uchwał: 171 z nich (82%) dotyczyło spraw merytorycznych, 26 (12%) – spraw personalnych (delegowania przedstawicieli strony pozarządowej do różnych gremiów, w tym komitetów sterująco-monitorujących, komisji konkursowych oraz grup roboczych przygotowujących projekty dokumentów), a 12 (6%) – wewnętrznej organizacji pracy Rady. Zdecydowana większość uchwał Rady dotyczących spraw merytorycznych zawierała wnikliwie wypracowane rekomendacje oraz uwagi dotyczące przedłożonych Radzie projektów aktów legislacyjnych, programów rządowych, a także innych dokumentów, np. regulaminów konkursów w programach zarządzanych przez NIW. Od początku pandemii COVID-19 Rada brała aktywny udział w projektowaniu i opiniowaniu rozwiązań, których celem było wsparcie organizacji obywatelskich w związku z ograniczeniami życia społecznego oraz zagrożeniem istotnego zmniejszenia wolumenu zadań publicznych zlecanych organizacjom.

Uproszczenia w systemie realizacji zadań publicznych

W 2018 r. Przewodniczący Komitetu ds. Pożytku Publicznego w drodze rozporządzenia ustalił uproszczone zasady rozliczania realizacji zadań publicznych z ich rezultatów i zrealizowanego planu działań. Organizacje składając sprawozdanie z realizacji zadania publicznego muszą określić poziom realizacji wskaźników rezultatów zadania oraz zakres zrealizowanego planu działań. Od 2018 r. organizacja nie ma obowiązku dołączania do sprawozdania z realizacji zadania publicznego załączników w postaci faktur potwierdzających poniesienie wydatku, co znacząco upraszcza sprawozdawczość.

Projekt ustawy o sprawozdawczości organizacji pozarządowych

Przewodniczący Komitetu ds. Pożytku Publicznego przygotował projekt ustawy o sprawozdawczości organizacji pozarządowych. Jej celem jest stworzenie systemu służącego do sporządzania i składania sprawozdań przez organizacje pozarządowe, zapewnienie jawnej i przejrzystej sprawozdawczości organizacji pozarządowych oraz wprowadzenie jednolitych form i obowiązków sprawozdawczych dla organizacji pozarządowych działających w różnych formach podmiotowości prawnej, a także usprawnienie nadzoru Przewodniczącego Komitetu

¹² Do 2017 r. Rada była organem ministra właściwego w sprawach zabezpieczenia społecznego.

ds. Pożytku Publicznego oraz kontroli sprawozdawczości prowadzonej za pośrednictwem Dyrektora Instytutu nad działalnością organizacji pozarządowych, prowadzących działalność pożytku publicznego podmiotów, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, oraz organizacji pożytku publicznego.

Przejrzystość finansowania powinna być jedną z naczelných reguł funkcjonowania organizacji pozarządowych. Działanie na rzecz dobra wspólnego na zasadzie non-profit (bazujące na wykorzystaniu zaufania społecznego do tego rodzaju aktywności publicznej) wymaga pełnej transparentności. Ma to znaczenie zwłaszcza teraz, w dobie postępującej globalizacji i dynamicznego wzrostu znaczenia sektora pozarządowego w życiu publicznym oraz jego wpływu na kształtowanie opinii publicznej.

Postulat jawności działań organizacji pozarządowych i autoregulacji w tym zakresie sformułowano już na I Ogólnopolskim Forum Inicjatyw Pozarządowych w 1996 r., jednak do dziś nie został w sposób systemowy zrealizowany przez środowisko sektora. Zasadę jawności wyrażono również w Karcie Zasad Działania Organizacji Pozarządowych, w której podkreśla się, że działalność merytoryczna i finansowa organizacji pozarządowych jest działalnością jawną z uwagi na szczególną troskę o posiadane przez nie środki publiczne bądź powierzone im przez osoby prywatne. Przejrzystość finansów organizacji musi pozwalać na zewnętrzną ocenę zasadności i racjonalności jej wydatków.

Projekt ustawy określa zasady składania sprawozdań finansowych, innych sprawozdań i dokumentów, których wymóg złożenia wynika z przepisów ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, oraz zasady sporządzania i składania sprawozdań merytorycznych przez organizacje pozarządowe i podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego. Zgodnie z projektowanymi przepisami podmioty te – w zależności od spełniania warunków określonych projektowaną ustawą – będą zobowiązane do sporządzania i/lub składania sprawozdania finansowego, informacji o źródłach przychodów, kosztach i rodzajach prowadzonej działalności oraz sprawozdania merytorycznego ze swojej działalności za rok obrotowy:

- 1) organizacje, których przychód za poprzedni rok obrotowy przekroczył 1 mln zł, będą zobowiązane do składania sprawozdania finansowego oraz innych sprawozdań i dokumentów, których wymóg złożenia wynika z przepisów ustawy o rachunkowości oraz informacji o źródłach przychodów, kosztach i rodzajach prowadzonej działalności;
- 2) organizacje, których przychód za poprzedni rok obrotowy nie przekroczył 1 mln zł, będą zobowiązane do sporządzania i składania informacji o źródłach przychodów, kosztach i rodzajach prowadzonej działalności;
- 3) zwolnione z ww. obowiązków sprawozdawczych będą organizacje pozarządowe, których przychód za poprzedni rok obrotowy nie przekroczy 10 000 zł.
- 4) organizacje pożytku publicznego, których przychód za poprzedni rok obrotowy przekroczy 1 mln zł, będą zobowiązane do sporządzania i składania sprawozdania merytorycznego ze swojej działalności.
- 5) organizacje pożytku publicznego, których przychód za poprzedni rok obrotowy nie przekroczy 1 mln zł, będą zobowiązane do sporządzania i składania uproszczonego sprawozdania merytorycznego ze swojej działalności.

Dodatkowo te organizacje, których przychód za poprzedni rok obrotowy nie przekroczył 1 mln zł, będą mogły prowadzić uproszczoną rachunkowość w postaci ewidencji przychodów i kosztów. Publicznie dostępną bazę sprawozdań organizacji pozarządowych, w tym organizacji pożytku publicznego, prowadzi będzie Narodowy Instytut Wolności. Projekt ustawy jest obecnie przedmiotem uzgodnień w Stałym Komitecie Rady Ministrów.